



NÄKYMÄTTÖMÄT NAISET

NÄIN TILASTOT
PALJASTAVAT
MITEN MAAILMA
ON SUUNNITeltu
MIEHILLE

CAROLINE
CRIADO
PEREZ

Royal Societyn
Vuoden tiedekirja
2019

Financial Timesin
Vuoden bisneskirja
2019

Caroline Criado Perez

NÄKYMÄTTÖMÄT NAISET

NÄIN TILASTOT
PALJASTAVAT
MITEN MAAILMA
ON SUUNNITeltu
MIEHILLE

Suomentanut Arto Schroderus

WSOY

Helsinki



Englanninkielinen alkuteos
Invisible women
Exposing data bias in a world designed for men
Copyright © 2019 Caroline Criado Perez
All rights reserved

Suomenkielinen laitos
© Arto Schroderus ja WSOY 2020

ISBN 978-951-0-44665-2
Painettu EU:ssa

*Naisille, jotka jatkavat itsepintaisesti –
olkaa vastedeskin helvetin hankalia*

Sisältö

ESIPUHE 11

Johdanto: Oletusarvona mies 17

OSA I JOKAPÄIVÄINEN ELÄMÄ

1. luku: Voiko lumen auraaminen olla seksististä? 45

2. luku: Sukupuolineutraali pisoaareilla 63

OSA II TYÖPAIKKA

3. luku: Pitkä perjantai 85

4. luku: Meritokratian myytti 107

5. luku: Henry Higgins -vaikutus 127

6. luku: Arvottomampi kuin kenkä 143

OSA III MUOTOILU

7. luku: Aurahypoteesi 161

8. luku: Yksi koko kaikille (miehille) 173

9. luku: *A sea of dudes* – Jätkiä enemmän kuin tarpeeksi 185

OSA IV LÄÄKÄRILLÄ

10. luku: Lääkkeet eivät toimi 209

11. luku: Yentl-oireyhtymä 231

OSA V JULKINEN ELÄMÄ

12. luku: Maksuton, riistettävä voimavara 251
13. luku: Käsilaukusta lompakkoon 265
14. luku: Naisten oikeudet ovat ihmisoikeuksia 277

OSA VI KUN PAHIN TAPAHTUU

15. luku: Kuka rakentaa uudelleen 301
16. luku: Ei se ole katastrofi joka tappaa 309

Jälkisanat 323

Kiitokset 333

Viitteet 337

Hakemisto 397

Maailman representaatio ja maailma itse ovat
miesten hankkeita: miehet kuvaavat maailman
omasta näkökulmastaan, jonka sekoittavat
absoluuttiseen totuuteen.

– Simone de Beauvoir, *Toinen sukupuoli*
(Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari,
Erika Ruonakoski, 2009)

Esipuhe

Valtaosa kirjoitetusta historiasta on yhtä suurta datan puutetta. Ihminen, *man*, oli metsästäjä – siitä teoriasta on lähdetty liikkeelle, eivätkä menneisyyden kronikoitsijat ole juuri jättäneet tilaa naisten osalle ihmiskunnan evoluutiossa, kulttuurisessa sen paremmin kuin biologisessakaan. Sen sijaan on oletettu, että miesten elämä edustaa kaikkien elämää. Ihmiskunnan toisen puoliskon elämän ympärillä taas vallitsee usein pelkkä hiljaisuus.

Näitä hiljaisuuksia on kaikkialla. Koko kulttuurimme on täpötäynnä niitä. Elokuvat, uutiset, kirjallisuus, tiede, kaupunkisuunnittelu, taloustiede. Kertomukset, joita kerromme itsellemme menneisyydestämme, nykyhetkestämme ja tulevaisuudestamme. Niitä kaikkia leimaa – vääristää – naisen muotoinen ”poissaoleva läsnäolo”. Tätä on sukupuolidatan puute.

Sukupuolidatan puutteessa ei ole kysymys pelkästä hiljaisuudesta. Näillä hiljaisuuksilla, näillä puutteilla, on seurauksia. Ne vaikuttavat naisten jokapäiväiseen elämään. Vaikutus voi olla suhteellisen vähäinen. Esimerkiksi hytiseminen toimistotiloissa, joiden lämpötila on säädetty miehen ruumiinlämmön mukaiseksi, tai kurottelu ylähyllylle, joka on asennettu miehen pituuden mukaiselle korkeudelle. Ärsyttävää, totta kai. Epäoikeudenmukaista, epäilemättä.

Mutta ei hengenvaarallista. Toisin kuin se että kolaroi autossa, jonka turvaominaisuuksissa ei ole otettu huomioon naisen kehon mittoja. Tai se että saa sydänkohtauksen, joka jää diagnosoimatta, koska oireita pidetään ”epätypyillisinä”. Näille naisille voi olla kuolemaksi elää maailmassa, joka on rakennettu miehiä koskevan datan mukaan.

Yksi tärkeimmistä asioista, joita sukupuolidatan puutteesta voi sanoa, on, että se ei yleensä ole pahantahtoista tai edes harkittua. Päinvastoin. Se on vain tuhansia vuosia vanha tapa ajatella ja siis yhdenlainen tapa *olla ajattelematta*. Se on jopa kaksinkertainen tapa olla ajattelematta: miehet ovat sanomattakin selvä asia, eivätkä naiset tule ylipäänsä puheeksi. Sillä kun puhumme ihmisistä, tarkoitamme yleensä miehiä.

Tämä ei ole mikään uusi havainto. Samaa ajatteli Simone de Beauvoir kirjoittaessaan vuonna 1949 ikimuistoisesti: ”Ihmiskunta on miehinen, eikä mies määrittele naista suhteessa tähän itseensä vaan suhteessa mieheen; naista ei pidetä autonomisena olentona ... Mies on Subjekti, mies on Absoluutti: nainen on Toinen.”¹ Uutta sen sijaan on konteksti, jossa naiset ovat yhä edelleen Toisia. Ja se konteksti on yhä riippuvaisempi datasta, yhä enemmän datan pauloissa. *Big data*. Tästä isosta datasta puolestaan huuhdotaan isoja totuuksia isoilla algoritmeilla, jotka pyöriivät isoilla tietokoneilla. Mutta kun isot hiljaisuudet korruptoivat ison datan, tuloksena olevat totuudet ovat parhaimmassakin tapauksessa vain puolitoluuksia. Ja naisille ne eivät usein ole totuuksia ensinkään. Kuten data-analyytikot itsekkin sanovat: *garbage in, garbage out* – surkealla datalla saa surkeita tuloksia.

Tämän uuden kontekstin vuoksi sukupuolidatan täydentäminen on yhä kiireellisempää. Tekoäly on jo yleistynyt, ja se auttaa lääkäreitä diagnosoinnissa, käy läpi ansioluetteloita ja jopa haastattelee työnhakijoita. Mutta tekoälyjä on koulutettu tietoaineistoilla, jotka ovat täynnä puutteellista dataa – ja koska algoritmit ovat usein tekijänoikeuslakien suojaamia, me emme edes pääse tutkimaan, onko nämä puutteet otettu huomioon. Tarjolla olevan todistusaineiston perusteella täytyy sanoa, ettei siltä näytä.

Luvut, teknologia ja algoritmit ovat ratkaisevan tärkeitä *Näkyvämmät naisten* tarinalle, mutta ne kertovat siitä vain puolet. Data on vain toinen tapa sanoa informaatio, ja informaatiolla on monta lähdettä. Tilastot ovat eräänlaista informaatiota, kyllä, mutta niin on myös inhimillinen kokemus. Ja niinpä väitänkin, että kun me suunnittelemme maailmaa, jonka tarkoitus on toimia kaikille,

läsnä on oltava naisia. Jos meitä kaikkia koskevista asioista päättävät ihmiset ovat kaikki liikkumiskykyisiä valkoisia miehiä (ja heistä yhdeksän kymmenestä Yhdysvalloista), tuloksena on puutteellista dataa – aivan samalla tavoin kuin puutteellista dataa saa, jos ei kerää informaatiota naisen kehosta lääketutkimuksessa. Ja kuten tulen osoittamaan, naisnäkökulman huomiotta jättäminen ylläpitää voimakasta tahatonta mieskeskeisyyttä, joka pyrkii (usein vilpittömästi) esiintymään ”sukupuolineutraalina”. Tätä Beauvoir tarkoitti sanoessaan, että miehet sekoittavat oman näkökulmansa absoluuttiseen totuuteen.

Naisiin liittyvät huolenaiheet, joiden huomioimisessa miehet epäonnistuvat, ulottuvat monialle, mutta kuten lukija huomaa, kolme teemaa nousee esiin yhä uudelleen: naisen keho, naisten palkaton hoitotaakka ja miesten väkivalta naisia kohtaan. Nämä asiat ovat niin merkittäviä, että ne koskettavat elämämme miltei jokaista osa-aluetta ja vaikuttavat kokemukseemme kaikesta, oli kyse sitten julkisista liikennevälineistä tai politiikasta, työpaikasta tai lääkärin vastaanotosta. Miehet kuitenkin unohtavat ne, koska miehillä ei ole naisen kehoa. Kuten tulemme huomaamaan, miehet tekevät vain murto-osan naisten tekemästä palkattomasta työstä. Ja vaikka he joutuvat tulemaan toimeen miehisen väkivallan kanssa, se ilmenee eri tavoin naisten kohtaamaan väkivaltaan verrattuna. Niinpä nämä erot sivuutetaan, ja me jatkamme ikään kuin miehen keho ja siihen liittyvä kokemus elämästä olisivat sukupuolineutraaleja. Tämä on yksi naisiin kohdistuvan syrjinnän muoto.

Läpi tämän kirjan tulen viittaaman sekä sukupuoleen (*sex*) että sosiaaliseen sukupuoleen (*gender*). Sukupuolella tarkoitan biologisia ominaisuuksia, jotka määrittävät, onko yksilö mies vai nainen. XX ja XY. Sosiaalisella sukupuolella tarkoitan sosiaalisia merkityksiä, joilla kuormitamme näitä biologisia faktoja – tapoja, joilla naisia kohdellaan siksi, että heidät *oletetaan* naisiksi. Toinen on keinotekoinen, mutta molemmat ovat totta. Molemmista on kuitenkin huomattavia seurauksia naisille, kun he suunnistavat tässä miehiselle datalle rakennetussa maailmassa.

Mutta vaikka tämän kirjan sivuilla puhun sekä sukupuolesta että sosiaalisesta sukupuolesta, kattokäsitteeni läpi kirjan on (sosiaalisen) sukupuolidatan puute (*gender data gap*), sillä biologinen sukupuoli ei ole syy, miksi naiset suljetaan datan ulkopuolelle. Syy on sosiaalinen sukupuoli. Nimetessäni ilmiön, joka aiheuttaa niin paljon vahinkoa niin monen naisen elämässä haluan tehdä alkusyy selväksi, ja toisin kuin näillä sivuilla kohtaamistanne monista väitteistä saatte lukea, ongelma ei ole naisen biologinen keho. Ongelma on tälle keholle antamamme sosiaalinen merkitys ja se, että me sosiaalisesti määrääntyvistä syistä emme ota sitä huomioon.

Näkymättömät naiset kertoo poissaolosta – ja siksi aiheesta on toisinaan vaikea kirjoittaa. Jos naisista yleensä on puutteellisesti dataa (joko siksi, että sitä ei edes kerätä, tai sitten siksi, että sitä kerätään mutta erittelemättä sitä biologisen sukupuolen mukaan), niin ei-valkoisista naisista, vammaisista naisista tai työväenluokkaisista naisista ei ole käytännössä dataa lainkaan. Ei ainoastaan siksi, ettei sitä kerätä, vaan siksi, että sitä ei eroteta miesten datasta – ei siis ole olemassa sukupuolen mukaan eriteltyä dataa. Tilastoja tarkastellessa löytää kyllä ”naisten” tai ”etnisten vähemmistöjen” osuuksia akateemisista viroissa tai elokuvien näyttelijöissä, mutta naispuoliset etnisten vähemmistöjen edustajat häviävät näihin suurempiin ryhmiin. Silloin kun näistä on saatavilla tilastoja, olen ilmoittanut ne – mutta kovin harvinaista se on.

Tämän kirjan perusajatuksena ei ole psykoanalyysi. Koska minulla ei ole suoraa pääsyä sukupuolidatan puutetta ylläpitävien ajatuksiin, tämä kirja ei voi vastaansanomattomasti todistaa, miksi sukupuolidatan puute on olemassa. Voin vain esitellä dataa ja pyytää teitä lukijoina katsomaan todistusaineistoa. En myöskään ole kiinnostunut siitä, oliko joku mieskeskeistä dataa tuottavan työkalun kehittäjä salaa seksistinen. Yksityiset vaikuttimet ovat josain määrin yhdentekeviä. Ratkaisevaa on kaava. Ratkaisevaa on se, onko esittelemäni todistusaineiston valossa kohtuullista olettaa, että sukupuolidatan puute on pelkkää suurta yhteensattumaa.

Tulen väittämään, että ei ole. Väitän, että sukupuolidatan puute johtuu eräänlaisesta epäajattelusta, jossa ihmiskunta nähdään lähes

poissulkevasti miehisenä, ja samalla datan puute on myös syynä tällaiseen ajatteluun. Näytän, kuinka usein ja kuinka laajasti tämä vinouma näkyy ja kuinka se vääristää näennäisen objektiivisen datan, joka hallitsee elämäämme yhä enemmän. Osoitan, että jopa tässä superrationaalisessa maailmassa, jota yhä useammin johtavat superpuolueettomat supertietokoneet, naiset ovat edelleen paljolti Beauvoirin ”Toinen sukupuoli” – ja että naisille on yhä edelleen vaarana tulla luokitelluksi pelkäksi miesten alalajiksi, jos siksikään.

Johdanto: Oletusarvona mies

Miesten näkeminen ihmisen oletusarvona on valettu yhteiskunnan perustuksiin. Se on vanha tapa ja ulottuu syvälle – yhtä syvälle kuin teorit ihmisen kehittymisestä. Jo neljännellä vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua biologisessa tutkielmassaan *Eläinten syntymisestä* Aristoteles muotoili suoraviivaisesti uros- ja miespuolisuuden oletusarvoisuuden kiistattomana faktana: ”Ensimmäinen poikkeama tyyppistä on se, että jälkeläisestä tulee naaraspuolinen eikä urospuolinen.” (Hän toki myönsi, että poikkeama oli kuitenkin ”luonnollinen välttämättömyys”.)

Yli kaksituhatta vuotta myöhemmin vuonna 1966 Chicagon yliopisto järjesti symposiumin primitiivisistä metsästäjä-keräilijä-yhteisöistä. Sen nimi oli *Man the hunter* (Metsästävä ihminen ja/tai Metsästävä mies). Yli seitsemänkymmentäviisi sosiaali-antropologia eri puolilta maailmaa kokoontui keskustelemaan metsästämissen keskeisyydestä ihmisen evoluutiossa ja lajinkehityksessä. Vallitsi yksimielisyys siitä, että se oli melkoisen keskeinen.¹ ”Biologia, psykologia ja yhteisön tavat, jotka erottavat meidät apinoista – kaiken tämän olemme velkaa menneiden aikojen metsästäjille”, väitti eräs artikkeli kirjassa, joka julkaistiin symposiumin esitelmistä. Ja mikäs siinä, paitsi että, kuten feministit huomauttavat, tässä teoriassa on tiettyjä ongelmia naisten evoluution kannalta. Kirjassa tehtiin selväksi, metsästäminen oli miehistä toimintaa. Mutta jos ”meidän älymme, kiinnostuksemme, tunne-elämämme ja sosiaalisen elämän perusteet – ovat kaikki onnistuneen metsästäjäksi sopeutumisen seurausta”, mitä se tarkoittaa naisten ihmisyyden kannalta?

Jos miehet ovat ihmisen evoluution liikkeellä pitävä voima, ovatko naiset edes ihmisiä?

Antropologi Sally Slocum haastoi miehisen metsästäjäteorian vuonna 1975 kirjoittamassaan klassikkoesseessään *Woman the Gatherer* (Keräilevä nainen).² Hän väitti, että antropologit ”etsivät esimerkkejä miesten käyttäytymisestä ja olettavat sen riittävän selitykseksi”. Täyttääkseen hiljaisuuden hän esitti yksinkertaisen kysymyksen: mitä naiset tekivät silloin, kun miehet olivat metsällä? Vastaus: keräilivät, vieroittivat ja hoitivat lapsia aikana, ”jolloin lapset ovat pidempään riippuvaisia vanhemmistaan”, mikä vaati aivan yhtä lailla yhteistyötä kuin metsästys. Tässä kontekstissa ”johtopäätös, että ihmisen tärkein sopeutuma olisi ollut miesten halu metsästä ja tappa”, Slocum protestoi, ”painottaa liikaa aggressiota, joka on kuitenkin vain yksi tekijä ihmiselämässä”.

Slocum esitti kritiikkinsä yli neljäkymmentä vuotta sitten, mutta evoluutioteorian mieskeskeisyys on sitkeää. Eräs *Independent*-lehden otsikko vuodelta 2016 kuului: ”Tutkijat: evoluutio antoi ihmiselle vaistomaisen kyvyn kuolettavaan väkivaltaan.”³ Artikkelissa kerrottiin tutkimuksesta nimeltä *The phylogenetic roots of human lethal violence* (Ihmisen käyttämän kuolettavan väkivallan fylogeneettiset juuret), joka väitti paljastavansa, että ihminen on kehittynyt omalle lajilleen kuusi kertaa tappavammaksi kuin nisäkkäät keskimäärin.⁴

Se on epäilemättä totta lajistamme kaiken kaikkiaan, mutta ihmisten keskinäisen väkivallan karu totuus on, että se on selvästi miesten puuhaa. Eräessä ruotsalaisessa tutkimuksessa analysoitiin kolmen vuosikymmenen murhat. Kävi ilmi, että yhdeksän murhaa kymmenestä on miesten tekemiä.⁵ Tämä käy yksiin muiden maiden, muun muassa Australian⁶, Ison-Britannian⁷ ja Yhdysvaltojen⁸, tilastojen kanssa. YK:n vuonna 2013 teettämän selvityksen mukaan 96 %⁹ maailman murhaajista on miehiä. Ovatko murhanhimoisia siis ihmiset vai miehet? Ja jos naiset noin yleensä ottaen eivät murhaa, mitä meidän tulisi ajatella naisten ”fylogenetikasta”?

Tutkimusasenteena tämä mies-ellei-erikseen-toisin-mainita tuntuu tartuttaneen kaikenlaisia etnografisia erikoisaloja. Esimerkiksi

luolamaalaukset kuvaavat usein riistaeläimiä, joten tutkijat ovat oletaneet ne miesten – metsästäjien – tekemiksi. Mutta tuore analyysi kädenjäljistä, joita usein on tällaisten luolamaalauksien vieressä Ranskassa ja Espanjassa, on antanut viitteitä siitä, että valtaosa niistä on tosiasiaa naisten tekemiä.¹⁰

Edes ihmisluut eivät säästy mies-ellei-erikseen-toisin-maininta-ajattelulta. Ihmisen luurangon voisi kuvitella olevan objektiivisesti joko miehen tai naisen ja siten mieheysolettaman ulottumattomissa. Mutta ei. Yli sadan vuoden ajan oletettiin, että 900-luvulta peräisin oleva viikinkiluuranko, niin sanottu Birkan soturi, oli mies – siitä huolimatta, että soturilla on ilmeisen naisellinen lantio –, koska se oli haudattu aseiden ja kahden uhratun hevosen kanssa.¹¹ Haudan esineistö viittaa siihen, että vainaja oli ollut soturi¹² – ja soturi tarkoittaa miestä (viikinkien perimätiedon lukuisia viittauksia naistaistelijoihin arkeologit pitivät ”kaunistelevana myytinpunontana”¹³). Mutta vaikka aseet ilmeisesti painavat sukupuolen määrittämisessä enemmän kuin lantio, DNA painaa kuitenkin eniten, ja vuoden 2017 testit vahvistivat, että luut tosiaan kuuluivat naiselle.

Ei kiistely siihen kuitenkaan päättynyt. Painopiste vain siirtyi.¹⁴ Jospa luut olivat sotkeutuneet, jospa nainen oli haudattu näiden esineiden kanssa jostain muusta syystä. Vastahankaiset tutkijat saattavat tietenkin olla oikeassa kummassakin asiassa, vaikka artikkelin alkuperäiset kirjoittajat kiistävät kritiikin haudan sisällön asettelon perusteella. Vastustus on kuitenkin paljastavaa, etenkin kun miesluurankoja ”ei kyseenalaisteta samalla tavoin”¹⁵ samantilaisissa tilanteissa. Hautakaivauksia tekevät arkeologit todellakin löytävät lähes aina lisää miehiä, ja kuten huomattava antropologi Philip Walker totesi vuonna 1995 kirjansa ihmiskallion sukupuolen määrittämisestä koskevassa luvussa, tämä ”ei sovi yhteen sen kanssa, mitä me tiedämme ihmispopulaatioiden sukupuolijakaumasta”.¹⁶ Kun kerran viikinkinaiset saattoivat omistaa, periä ja tulla vaikutusvaltaisiksi kauppiaksi, onko niin kovin mahdotonta, että he olisivat myös taistelleet?¹⁷

Eiväthän nämä kuitenkaan ole likimainkaan ainoat löydetty naissoturien luut. ”Naisten taisteluissa kolhiintuneita luurankoja on

löydetty pitkin Euraasian aroja, Bulgariasta aina Mongoliaan asti”, kirjoitti Natalie Haynes *The Guardian* -lehdessä.¹⁸ Skyyttien kaltaisilla heimoilla, jotka taistelivat ratsain jousella ja nuolilla, soturilla ei ollut luontaista hyötyä miespuolisuudesta, ja kun tutkittiin Ukrainan ja Keski-Aasian hautakumpuihin aseiden kanssa haudattuja luurankoja, DNA-testit paljastivat, että 37 % skyyttinaisista ja tytöistä oli aktiivisia sotureita.¹⁹

Se, miten syvältä mieheysolettama läpäisee ajattelumme voi tuntua vähemmän yllättävältä, kun ymmärtää sen sisältyvän myös erääseen yhteiskunnan kulmakiveen: itse kieleen. Kritisoidessaan antropologian mieskeskeisyyttä Slocum huomautti, ettei kyseinen vinouma ilmennyt ”ainoastaan niissä tavoissa, joilla vähiä tietoja tulkitaan, vaan myös käytetyssä kielessä”. Sanaa ”*man*”, hän kirjoitti, ”käytetään niin monitulkintaisesti, että on mahdoton päätellä, viitataan sillä miehiin vai ihmislajiin yleensä”. Tämä merkityksen luhistuminen sai Slocumin epäilemään, että ”monen antropologin mielessä *man*, siis näennäisesti ihmiset lajina, on itse asiassa tarkka synonyymi ’miehelle’”. Kuten tulemme näkemään, merkit viittaavat siihen, että Slocum saattoi olla oikeassa.

Muriel Rukeyserin runossa *Myth* vanha sokea Oidipus kysyy sfinksiltä: ”Miksi en tunnistanut äitiäni?” Sfinksi vastaa, että Oidipus vastasi väärin hänen kysymykseensä (mikä kulkee aamulla neljällä jalalla, päivällä kahdella jalalla ja illalla kolmella jalalla). ”Vastasit mies (*man*). Et sanonut mitään naisesta (*woman*).” Mutta Oidipus vastaa: ”Kun sanotaan *man*, sillä tarkoitetaan myös naisia, kaikkihan sen tietävät.”

Mutta itse asiassa sfinksi oli oikeassa ja Oidipus väärässä. Kun sanotaan *man*, sillä ei tarkoiteta myös naista, vaikka kaikki *teoriassa* todellakin ”tietävät sen”. Viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana on tehty eri kielillä ja kielistä paljon tutkimuksia, joissa on selvinnyt, että se mitä kutsutaan generiseksi tai yleispäteväksi maskuliiniksi (kun käytetään sanoja kuten englannin kielen yksikön kolmatta persoonapronominia *he* sukupuolineutraalilla tavalla), sitä ei itse asiassa lueta yleispäteväksi.²⁰ Se luetaan lähes aina maskuliinisena.

Kun geneeristä maskuliinia käytetään, ihmiset muistavat todennäköisemmin kuuluisia miehiä kuin kuuluisia naisia,²¹ arvioivat ammatin miesvaltaiseksi,²² ehdottavat miestyönhakijoita ja kannattavat miespuolisia poliittisia ehdokkaita.²³ Naiset myös hakeutuvat epätodennäköisemmin sellaisiin töihin, joiden ilmoituksissa käytetään geneeris-maskuliinisia muotoja, ja jos hakevat, he suoriutuvat huonommin työhaastatteluissa.²⁴ Itse asiassa geneerinen maskuliini luetaan niin yleisesti miehiseksi, että se lyö laudalta jopa muutoin vahvat stereotyypit. Tällöin yleensä stereotyypisesti naiselliset ammattinimikkeet, kuten englannin *beautician* (kosmetologi), nähdäänkin yhtäkkiä miehisinä.²⁵ Geneerinen maskuliini vääristää jopa tieteellisiä tutkimuksia ja luo eräänlaisen metaversioiden sukupuolidatan puutteesta. Kun vuonna 2015 julkaistussa artikkelissa tutkittiin psykologisiin kyselytutkimuksiin osallistuvien vastausten painottumista, havaittiin, että geneerisen maskuliinin käyttäminen kyselylomakkeissa vaikutti naisten antamiin vastauksiin ja mahdollisesti vääristi ”kyselyn tuloksien merkityksen”.²⁶ Kirjoittajat totesivat lopuksi, että sen käyttäminen ”saattaa antaa paikkansapitämättömän kuvan miesten ja naisten välisistä eroista, jollaisia ei ilmenisi, jos samasta kyselylomakkeesta luotaisiin sukupuolineutraali versio tai käytettäisiin kieltä, jossa on luonnollinen suku”.

Vaikka vuosikymmenten ajan on saatu todisteita siitä, että geneerinen maskuliini on kaikkea muuta kuin selkeä, monen maan kielipolitiikassa jatketaan yhä tiukasti sillä linjalla, että se on puhdas muodollisuus, josta on pidettävä kiinni... selkeyden vuoksi. Niinkin äskettäin kuin 2017 Ranskan ylin kielellinen auktoriteetti Ranskan akatemia jylisi ”inklusiivisen kirjoittamisen kieroutumaa” vastaan väittäen, että ”ranskan kieli on kuolemanvaarassa”, koska geneeristä maskuliinia kierretään. Samanlaisia kiistoja on käyty muissakin maissa, muiden muassa Espanjassa²⁷ ja Israelissa.²⁸

Koska englannin kielessä ei ole kielipillisiä sukuja, geneerinen maskuliini on melko rajoittunutta nykykäytössä. Termit kuten *doctor* ja *poet* olivat aikoinaan geneerisesti maskuliinisia (naispuolisiin lääkäreihin ja runoilijoihin viitattiin – yleensä väheksyen – sanoilla

poetess ja *doctress*), mutta nykyään niitä pidetään sukupuolineutraaleina. Mutta vaikka geneerinen maskuliini ei juuri roiku mukana muodollisessa kielessä muutoin kuin eräillä pedanteilla, jotka välttämättä haluavat käyttää yksikön kolmatta persoonaa *he* merkityksessä *he or she*, se on tehnyt jonkinasteisen paluun tiettyissä arkisissa amerikanismeissa, esimerkiksi sanoissa *dude* tai *guys* ja brittienglannin sanassa *lads*, jotka ovat olevinaan sukupuolineutraaleja termejä. Äskettäin Britanniassa leimahtanut riita osoitti, että oletusarvoinen mieheys on todella tärkeä asia. Kun Lontoon palolaitoksen ensimmäinen naispäällikkö Dany Cotton ehdotti, että sana palomies, *fireman*, tulisi korvata nyt jo standardiksi muodostuneella nimikkeellä *firefighter* (joka on rehellisesti sanottuna huomattavasti coolimpi), hän oli hukkoa vihapostiin.²⁹

Ranskassa, saksassa ja espanjassa on kuitenkin kieliopillinen suku, ja näissä kielissä maskuliinin ja feminiinin käsite on kutoutunut itse kieleen. Kaikki substantiivit ovat suvultaan joko maskuliinisia tai feminiinisiä. Pöytä on feminiininen mutta auto maskuliininen: *la mesa roja* (punainen pöytä), *el coche rojo* (punainen auto). Ihmisiin viittaavissa substantiiveissa on kyllä sekä mieheen että naiseen viittaavia termejä, mutta suku oletetaan aina maskuliiniksi. Jos saksaksi googlettaa asianajajaa, saa tulokseksi *Anwalt*, joka kirjaimellisesti tarkoittaa miesasianajajaa, mutta sitä käytetään myös yleispätevästi asianajajista. Jos haluaa viitata nimenomaan naispuoliseen asianajajaan, on sanottava *Anwältin* (sivumennen sanoen se, miten naisiin viittaavat termit on usein, esimerkiksi tässä, muokattu miehiin viittaavista termeistä, on toinen hienovarainen tapa nähdä naiseus poikkeamana miehen perustyyppistä, ”Toisena”, kuten Beauvoir sanoisi). Geneerisellä maskuliinilla viitataan myös ihmisryhmiin. Kun sukupuolta ei tiedetä tai kun joukossa on molempia sukupuolia, käytetään geneeristä maskuliinia. Joten satahenkiseen naisopettajaryhmään viitattaisiin espanjaksi *las profesoras*, mutta heti kun joukkoon lisää yhden miesopettajan, ryhmästä tulee *los profesores*. Sellainen on oletusarvoisen miehen voima.

Kielissä, joissa on kieliopillinen suku, geneerinen maskuliini on edelleen kaikkialla. Työpaikkailmoituksissa käytetään edelleen usein

Kuvittele maailma, jossa syömäsi lääkkeet ovat usein sopimattomia elimistöllesi, jossa riskisi loukkaantua auto-onnettomuudessa on 47 % korkeampi, jossa älypuhelin on liian suuri käteesi ja jossa teet joka viikko tuntikausia palkatonta työtä.
Tervetuloa naisten maailmaan.

Palkittu Näkymättömät naiset avaa uudenlaisen näkökulman naisten asemaan yhteiskunnassa ja osoittaa tilastojen avulla, miten puolet maailman väestöstä jää järjestelmällisesti huomioimatta.

Se kokoaa yhteen tuoretta tutkimustietoa ja kiehtovia esimerkitapauksia niin lääketieteestä, teknologiasta kuin kaupunkisuunnittelusta ja näyttää, miten maailma on suunniteltu miesten mittojen mukaan. Näennäisesti neutraali tilastotieto, jonka varassa rakennamme ja kehitämme maailmaa, on selkeästi naiset poissulkevaa ja ajoittain jopa vaarallista.
Tähän on aika saada muutos.

Caroline Criado Perez (s. 1984) on palkittu englantilainen feministi ja tietokirjailija. Näkymättömät naiset on hänen toinen tietoteoksensa. Se sai vuonna 2019 sekä Royal Society'n arvostetun Vuoden tiedekirja -palkinnon että Financial Timesin Vuoden bisneskirja -palkinnon.



9 789510 446652

www.wsoy.fi

32.3

ISBN 978-951-0-44665-2